

УДК 7.06: 316.7

Яковець І. О.

*Черкаський державний технологічний університет,
Черкаський обласний художній музей*

ВІЗУАЛЬНІ МИСТЕЦТВА В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ КУЛЬТУРИ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Яковець І. О. Візуальні мистецтва в контексті розвитку культури інформаційного суспільства. У статті проаналізовано поняття «інформаційне суспільство» та основні етапи його розвитку. Показано, що якісно новим станом культури, яке характеризує інформаційне суспільство, є сучасний віртуальний спосіб її існування. Визначено особливості сучасних художніх практик та наведено нові види сучасного мистецтва. Підкреслено, що дизайн (зокрема, графічний дизайн) є засобом кодування інформації в образи і символи. Доведено, що мова мистецтва, мова художньої культури стають одним з найбільш універсальних способів міжкультурного спілкування, що пов'язано з формуванням загальнокультурних цінностей. Використано такі методи дослідження як системний підхід, історичної систематизації матеріалу, порівняльний аналіз, функціональні аналогії, синтез.

Ключові слова: інформаційне суспільство, культура, віртуальна реальність, візуальні мистецтва, сучасні художні практики.

Яковець І. А. Визуальные искусства в контексте развития культуры информационного общества. В статье проанализировано понятие «информационное общество» и основные этапы его развития. Показано, что качественно новым состоянием культуры, которое характеризует информационное общество, является современный виртуальный способ ее существования. Определены особенности современных художественных практик и представлены новые виды современного искусства. Подчеркнуто, что дизайн (в частности, графический дизайн) является средством кодирования информации в образы и символы. Доказано, что язык искусства, язык художественной культуры становятся одним из наиболее универсальных способов межкультурного общения, что связано с формированием общекультурных ценностей.

Ключевые слова: информационное общество, культура, виртуальная реальность, визуальные искусства, современные художественные практики.

Yakovets I. A. Visual arts in the context of cultural development of the information society.

Background. At the end of the XX-th century increased the interest in issues of culture and civilization. Mankind has entered a new stage of development – the era of the information society.

Objectives. Detection of new types of contemporary art, clarifying values, roles, degree of human exposure to the visual arts in the context of cultural development of the information society.

Methods. Systematic approach, historical material ordering, comparative analysis, functional analogies, synthesis.

Results. Analysis of the concept of «information society». Revealed that a qualitatively new state of modern culture is a virtual way of life. Determined the features of contemporary art practices and new kinds of contemporary art.

Conclusions. The totality of using visual perception channel. Proved that the language of art becomes one of the most universal ways of intercultural communication, which is associated with the formation of general cultural values.

Keywords: information society, culture, virtual reality, visual arts, contemporary art practices.

Постановка проблеми. Стрімкий розвиток та поширення нових інформаційних і телекомунікаційних технологій набуває сьогодні характер глобальної інформаційної революції, яка чинить зростаючий вплив на політику, економіку, управління, фінанси, науку, культуру та інші сфери життєдіяльності суспільства в рамках національних кордонів і у світі загалом. Інформаційно-технологічна революція, що розгортається на наших очах, визначає рух до зовсім нового типу суспільства – інформаційного, або, як його ще називають, суспільству знання. У даному контексті дослідження проблеми буття візуальних мистецтв в ситуації глобалізації культури інформаційного суспільства набуває особливої актуальності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами. Напрямок дослідження, проведеного згідно плану науково-дослідної роботи Черкаського державного технологічного університету та Черкаського обласного художнього музею.

Мета статті – з'ясування значення, ролі, ступеня впливу на людину візуальних мистецтв в контексті розвитку культури інформаційного суспільства.

Аналіз останніх досліджень і виклад основного матеріалу. В кінці ХХ ст. посилюється інтерес до проблем культури і цивілізації. Загострення інтересу до цих проблем завжди продиктовано ситуацією, що склалася. В останній чверті ХХ ст. людство вступило в нову стадію свого розвитку – в епоху інформаційного суспільства з усіма його досягненнями, протиріччями і конфліктами. Ідею інформаційного суспільства запропонував ще в середині сорокових років ХХ ст. японський дослідник Й. Масуда, і тоді ця ідея не знайшла особливої підтримки. Але через кілька десятиліть

людство стало свідком інформаційної революції, природним результатом якої стало формування інформаційного суспільства та інформаційної культури [3].

Інформаційне суспільство – суспільство, в якому більшість працюючих зайнято виробництвом, зберіганням, переробкою і реалізацією інформації, особливо вищої її форми – знань [6].

Для цієї стадії розвитку суспільства та економіки характерним є:

- збільшення ролі інформації, знань та інформаційних технологій в житті суспільства;
- зростання числа людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання їх частки у валовому внутрішньому продукті;
- наростаюча інформатизація суспільства з використанням телефонії, радіо, телебачення, мережі Інтернет, а також традиційних і електронних ЗМІ;
- створення глобального інформаційного простору, що забезпечує:
 - ефективну інформаційну взаємодію людей;
 - їх доступ до світових інформаційних ресурсів;
 - задоволення їх потреб в інформаційних продуктах і послугах;
- розвиток електронної демократії, інформаційної економіки, електронної держави, електронного уряду, цифрових ринків, електронних соціальних і господарюючих мереж.

Зауважимо, що повноцінний український інформаційний простір перебуває у стадії становлення. В Україні поки що недостатньо вітчизняних інформаційних ресурсів, які надавали б повну відкриту інформацію, наприклад, про конкретний регіон, в той час як інформація місцевого характеру має велике значення для населення певного регіону. Тому пріоритетним напрямком діяльності в цьому напрямку є забезпечення необмеженого доступу до інформаційних ресурсів і використання нових комп'ютерних технологій для перетворення інформаційного потенціалу в інформаційні ресурси.

Щодо розвитку інформаційного суспільства в світі, то можна відмітити, що у 70-ті рр. ХХ ст. доктрина постіндустріального (інформаційного) суспільства стала однією з панівних у західній соціології. Термін «інформаційне суспільство», введений на початку 60-х рр. ХХ ст., фіксує одну з найважливіших характеристик суспільства, що формується, як об'єднаного єдиною інформаційною мережею. Розвиток інформаційних технологій став у 80-і рр. і, особливо в 90-і рр., визначати економічний потенціал будь-якої держави.

Основу теорії інформаційного суспільства заклали Д. Белл, З. Бжезинський, Е. Тоффлер. Саме в їхніх фундаментальних працях, що вийшли у 70-80-х рр., були сформульовані основні риси цього суспільства, яке Е. Тоффлер назвав «третьою хвилею» [4]. Так, Д. Белл основними ознаками ново-

го суспільства вважає перетворення теоретичних знань на джерело інновацій та визначальний фактор політики. Це суспільство, у якому панує сервісна економіка, причому швидше зростає число сервісних працівників, пов'язаних з системою охорони здоров'я, освіти, управління. Р. Інглеарт зауважує, що в Сполучених Штатах, Канаді й Західній Європі значна частина робітників працює сьогодні поза фабричних стін. Більшість людей вже не живе в механізованому середовищі, а проводить більшість свого виробничого часу в спілкуванні з людьми й символами. Зусилля людини все менше виявляються сьогодні зосередженими на виробництві матеріальних товарів, натомість акцент робиться на комунікації й на опрацюванні інформації, причому в якості найважливішої продукції виступають інновації та знання [2].

Інформаційна цивілізація радикально перетворює соціокультурний простір, формуючи так звану **інформаційну культуру**. Саме це поняття досить багатогранне і використовується в різних значеннях. Наприклад, говорять про інформаційну культуру когось або чогось, про культуру інформації тощо. Ми вживаємо цей термін у широкому сенсі, маючи на увазі під ним **культуру інформаційного суспільства**. Е. Тоффлер, аналізуючи культурологічні проблеми цього суспільства, насамперед звертає увагу на демасифікацію «масової свідомості» в умовах третьої хвилі. Нові, демасифіковані засоби інформації прискорюють процес руху суспільства до різноманітності. Нова культура характеризується фрагментарними, тимчасовими образами, кліпами, бліцами, що дає можливість стверджувати, що сьогодні ми живемо в «кліп-культурі» [3]. Природно, що не всі здатні швидко адаптуватися в нових умовах, «вписатися» в нове культурне середовище [3].

Якісно новим станом культури, яке характеризує інформаційне суспільство, є сучасний віртуальний спосіб її існування. Термін «віртуальний», якщо вважати його походження від латинського слова *virtualis*, перекладається як «можливий». Англійське слово *virtual* перекладається як «фактичний». Деяка невідповідність у перекладах відображає багатоплановість властивостей «віртуального» [5].

Сучасна **віртуальна реальність** є результатом розвитку інформаційних технологій. Деякі дослідники вважають віртуальну реальність новою сферою буття, а формою існування віртуальної реальності – інформаційний простір. Інформаційний простір передбачає технологію інформаційної взаємодії, яка з допомогою сучасних операційних засобів мультимедіа створює ілюзію безпосередньої присутності в «екранному» світі. Тут також доречно провести аналогію зі сприйняттям кінематографічного образу, коли людина, що сприймає кінематографічну дію нерідко «переносить» її на себе, отожднює себе з її героями і стає співучасником подій.

Зазначимо, що межі віртуального існування культури ще далеко не досліджені. Проте вже зараз

Рис. 1. Magda Sayeg, Трикотажные лестницы, Сидней, 2011

Рис. 2. Арт-група «Цвет города», Тюмень, Россия, 2012

Рис. 3. Jacob Dahlgren, інсталяція, Швеція, 2010

Рис. 4. Eduardo Coimbra (Бразілія), «Облако», проект Lexus Hybrid Art, Москва, 2013

Рис. 5. Сучасне мистецтво на території покинутого заводу, м. Донецьк, Україна, 2013

Рис. 6. В.Яковець. Інсталяції, м. Черкаси, Україна, 1997-1998 рр.

можна говорити про майже фантастичні можливості комп'ютерних систем, які можуть моделювати наші бажання і мрії. Віртуальна реальність в деякому роді – синтез техніки і людської уяви. Її вплив на людину, її психіку, людське суспільство в цілому і його культуру важко переоцінити.

В рамках глобалізації культурних процесів, що розуміється як створення і розвиток світового ринку, збільшення уваги до макропроцесів, перехід до усвідомлення світу як цілого, пов'язаної з розвитком засобів комунікацій, які активізувалися з другої половини ХХ століття, у багато разів розширилися горизонти бачення сучасної людини, що вплинуло і на розвиток *візуальних мистецтв*. Глобалізація культури призвела до того, що з одного боку «світ мистецтва» став шукати нові способи презентації художньої творчості, з іншого боку художні вміння виявилися затребувані в нехудожніх сферах культури, в зв'язку зі збільшенням впливу візуальних образів на свідомість сучасної людини, формування його ціннісних уподобань і на створення їм культуру. У даному контексті, і як вже наголошувалося вище, дослідження проблеми буття візуальних мистецтв в ситуації глобалізації культури інформаційного суспільства набуває особливої актуальності.

Особливості багатьох феноменів *сучасної художньої практики* багато в чому пов'язані з їх положенням в просторі між класичними і некласичними інституціями, в зоні перетину різних художніх практик. Багато з цих художніх практик шукають різні напрямки для інституціоналізації, набувають вигляду організованих упорядкованих процесів або форм з певною структурою відносин, ієрархією влади.

Зауважимо, що в науковому дискурсі (мистецтвознавчому, культурологічному, соціологічному, економічному, політологічному) «інституціоналізація» і «інституціоналізація» використовуються як синоніми і мають одне значення.

Широкий конгломерат явищ, що входять сьогодні до сфери художньої творчості, велика кількість різноманітних текстів і процесів, що називають «витворами мистецтва» або «продуктами художньої творчості», роблять зміст поняття «візуальні мистецтва» досить ємним, що включає не тільки образотворчі та екранні мистецтва. У сфері активності візуальних мистецтв актуалізуються різні практики, засновані або орієнтовані на візуальне сприйняття: традиційні види і форми художньої діяльності (образотворче мистецтво, театр, кіномистецтво); численні арт-практики, дизайн, різноманітні теле-, відео-, медіа- форми; часом до мистецтва відносять майстерність пластичного хірурга, стиліста, кулінара тощо. Досягнення та інструментарій візуальних мистецтв виявилися затребувані також у нехудожній сфері, у сфері комунікацій, реклами, дизайні. Розвиток нових технологій не тільки запропонував мистецтву новий інструментарій, але впливає і на інституціоналізацію візуальних мистецтв, як в

контексті художніх практик, так і в інших сферах людської діяльності [1].

Мистецтво кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. надзвичайно різноманітно за своїми видами, жанрами, стилістикою і, навіть, матеріальним вираженням. Для дослідників це представляє дуже серйозну проблему: оскільки «нова речність» сучасного мистецтва і його праксис (грец. praxis-дія – здатність до виконання цілеспрямованих рухових актів) демонструють свою непроникність для класичного мистецтвознавства – потрібні принципово інші парадигми інтерпретації іншою мовою опису. *Віртуальні практики* та форми існування мистецтва 1990-х рр. (NET-art, відеоарт, телебачення, медіа-арт), а також інсталяції, хепенінги і перформанси, що знаменують початок ери концептуального мистецтва як такого, настільки відмінні від традиційних форм буття образотворчого мистецтва, що, в системі координат традиційного мистецтвознавства та класичної естетики, вони в принципі не можуть претендувати на статус «мистецтва».

Звідси випливає, що можливість дослідження сучасного мистецтва багато в чому визначається дискурсивними межами методології дослідження і опису, сучасне мистецтво потребує «не менш сучасної» художньої критики, функції, статус та сфера діяльності якої також стають набагато різноманітнішими. Мистецтвознавство ХХІ ст. (багато в чому завдяки постмодерністській і феміністській критиці) остаточно розвіяло міф про мистецтво як автономну сферу художньої творчості та про вільного художника, показавши, що мистецтво і його ідеали тісно пов'язані з домінуючою в суспільстві ідеологією, з соціальними міфами, з економічними умовами художньої діяльності.

Новими сучасними видами мистецтва ХХІ ст., наприклад, є картини, які створюються на яєчних лотках, такий стиль мистецтва називають «Eggcubism». Так само новим видом сучасного мистецтва є живопис в ультрафіолеті – картина написана на білому полотні, спеціальною технікою майстра, а сам малюнок буде виявлятися тільки при прямому освітленні ультрафіолету. Тобто без цього освітлення малюнок буде виглядати просто як чистий аркуш паперу (полотна). Так само сучасними видами мистецтва вважають комп'ютерну графіку, стріт-арт, малюнки на асфальті 3D, комп'ютерний дизайн, ел-арт, кінетичне мистецтво, кібер дизайн, екранні мистецтва тощо, але ці види мистецтва з'явилися в кінці ХХ століття, і вже існує велика кількість людей, які професійно можуть цим займатися.

Слід також зазначити, що сучасний етап розвитку інформаційного суспільства характеризується ще й тим, що змінюється природа поширення інформації, оскільки, комунікація з вербальної стає візуальною, де основним є візуальний символ. З приходом інформаційно-технічної революції для запису, зберігання та передачі інформації використовуються образний і символічний способи. Не див-

но, що сьогодні в ряді соціальних наук зросла увага до візуальних джерел, візуальних репрезентацій, особливої системи методів, що використовуються представниками візуальних досліджень. Але потрібне мистецтвознавче обґрунтування методології візуальних досліджень, оскільки існують певні труднощі в інтерпретації візуальних джерел.

Значимість цієї проблеми визначається тим, що візуальність (фотографія, кіно, графічний дизайн, візуальні медійні образи тощо) – це не просто новітній «доважок» до тексту, вербальних форм репрезентації світу, реальності, не модний культурний «тренд», а це базовий модус існування сучасної культури, загальний принцип структуривання їх форм. Візуальна культура – це не просто частина нашого повсякденного життя, вона і є сама повсякденність. Дискурс повсякденності в соціальних і гуманітарних науках, як і раніше – основна тенденція досліджень. Нові медіа-технології, практика графіки, фото, флеш-анімації в контексті «революції Web 2.0» вимагають теоретичного осмислення. Впровадження нових технологій веде до того, що споживач сам стає виробником контенту, змінюючи соціальну комунікацію.

Візуальна інформація стає істотним чинником конструювання соціальних практик. Наша культурна ідентичність формується в навколишньому візуальному полі телебаченням, Інтернетом, концептуальним мистецтвом, рекламою, глянцевиими журналами, пресою. Дизайн (зокрема, графічний дизайн) є засобом кодування інформації в образи і символи. Саме продукція дизайнерів створює навколишній нас візуальний простір. Не дивно, що дизайн поступово опиняється в центрі інтересів мистецтвознавців, філософів, антропологів.

Зауважимо, що за останнє десятиліття радикально змінився графічний дизайн: пікселі і комп'ютерні програми замінили олівець і папір. Саме на графічний дизайн поява комп'ютерів вплинула найсильніше. Першою ознакою, що визначає графічний дизайн епохи постмодерну як самостійний феномен, є використання сучасних технологій. Тут варто сказати не стільки про полегшення і прискорення процесу, скільки про народження абсолютно нових стилістичних ходів, обумовлених новими можливостями. Проте головним наслідком технологічного прогресу є новий спосіб репрезентації продукту дизайну. В даний час будь-який художник, дизайнер або дилетант отримав можливість миттєвого представлення свого твору необмеженій кількості глядачів в мережі, а також інтерактивного спілкування із глядачами. Репрезентація перестала бути подією (довгоочікуваною подією) і стала частиною творчого процесу, грою, реплікою.

Звідси зміна системи цінностей: зростає цінність начерку, швидкого зображення, враження і одночасно нівелюється цінність закінченої тривалої роботи, так як реакція глядача не буде залежати від

кількості вкладених у твір зусиль. Більше того, начерк виграє від презентації на екрані; живописний твір, виконаний олією на полотні програє. Таким чином, сучасний графічний дизайн набуває такі риси, як спонтанність, легкість, незавершеність і навіть, недбалість.

Висновки. Таким чином, основним об'єктом людської діяльності у XXI ст. стає обмін інформацією. Вільна циркуляція інформації в суспільстві дозволяє їй стати найважливішим фактором економічного, національного та особистісного розвитку.

Інструментарій образотворчого мистецтва виявився затребуваним масовою культурою і віртуальною реальністю. Тому, говорячи про візуалізацію сучасної культури, можна відзначити не розквіт візуальних мистецтв (як це було в епоху Відродження), а тотальність використання візуального каналу сприйняття, отриманого з допомогою культурної спадщини, соціокультурних стереотипів. Цей процес можна назвати спробою пристосування людини до нової віртуальної реальності, реакцією на проблеми адаптації до культурного поля, що швидко змінюється. Візуальні образи у цій ситуації відіграють роль «платформи», що створює простір для спілкування, діалогу людей.

Особистісна, креативна активність сьогодні має великі можливості для самореалізації, але за умови якісного підвищення рівня відповідальності та освіченості. Особлива роль у такій ситуації відводиться сфері освіти, самоосвіти й виховання людини. Художня культура відіграє певну роль в адаптації особистості до нових умов: при формуванні візуальної компоненти метамови сучасної культури, і у формі розширення можливостей прояву творчого потенціалу кожної людини. Мова мистецтва, мова художньої культури стають одним з найбільш універсальних способів міжкультурного спілкування, що пов'язано і з формуванням загальнокультурних цінностей, заснованих на полікультурних кодах, естетичних підставах. Області нового формуються в зоні взаємодії мистецтва і нових технологій, художньої та наукової сфер діяльності.

Напрямок подальших досліджень – окреслення тенденцій розвитку інформаційного суспільства.

Література:

1. Демшина А. Ю. Визуальные искусства в ситуации глобализации культуры: институциональный аспект: автореф. дисс. на соискание ученой степени доктора культурологии : спец. 24.00.01 «Терия и история культуры» / А. Ю. Демшина. – СПб., 2011. – 37 с.
2. Инглегарт Р. Культурный сдвиг в зрелом индустриальном обществе // Новая постиндустриальная волна на Западе. – М., 1999. С. 259.
3. Сорокина В. Н. Введение в культурологию. Курс лекций / Под ред. Ю.Н. Солонина, Е.Г. Соколова. – СПб., 2003. С.119-124.
4. Тоффлер Э. Третья волна. – М., 1999. С. 277
5. Шереветов В. И. Определение свойств виртуального // Виртуальное пространство культуры. СПб., 2000. С. 56-58
6. Информационное общество [Электронный ресурс]: Информационное общество – Материал из Википедии / Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki>